

Orkhon inscriptions

757 TEKIN, Talat. The Orkhon inscriptions: the early Turks. *Islamic Central Asia: an anthology of historical sources*. Ed. Scott C. Levi and Ron Sela. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 2010, pp.51-55. [Inscriptions from the 8th century. Excerpt from *A grammar of Orkhon Turkic* by Talat Tekin (Bloomington & The Hague, 1968).]

150045

ORHUN ABİDELERİ

19 HAZİRAN 1992

SERTKAYA,

Osman (Yrd. Doç. Dr.), "Kül Tigin'in Kitâbesinin Dikilmesinin 1250. Yıldönümü Dolayısıyla Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ndeki Köktürk Harfleri Metinler Üzerinde Yapılan Arkeolojik ve Filolojik Çalışmalara Toplu Bir Bakış", Türk Kültürü, 234, (1982), 741 - 756.

11276 Orkhon inscriptions: the Kül Tigin inscription. Tr. Öztopçu, Kurtuluş & Smith-Williams, S. *An anthology of Turkish literature*. Ed. Kemal Silay. Bloomington: Indiana University, 1996 (Indiana University Turkish Studies & Turkish Ministry of Culture Joint series, XV), pp.1-10

14 EKİM 1999

4035. İzbudak, Veled Ç.: Uğuz ata, Orhun âbideleri / yazan Veled Çelebi İzbudak. - Çankırı: Çankırı Basımevi, 1937. - 30 S.
Text türk.

4E 6710

4800 Roux, J. P. *La religion des Turcs de l'Orkhon des VIIe et VIIIe siècles.* RHR 161 (1962), pp. 1-24, 199-231

05 TEMMUZ 1995

150045 Orhun Abideleri

Cengiz Alyılmaz; "Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi", 1994, 379 s.
Danışman: Prof.Dr. Efrasiyap Gemalmaz.

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora tezi.....Tezi.

05 HAZİRAN 1996

T421.1
YA.0

Yazıksız, Necib Asım

(Orhun Abideleri)

اورخون عابدولری / تالیف نجیب عاصم
یازکیس - استانبول : معارف و کالتی ،
1340

165 p.; 23,5 cm.- (Türkiye Cumhuriyeti
Maarif Vekaleti neşriyatı; no. 61)
Text in Ottoman Turkish

3303

1.Language, Turkish-Alphabets and Ideographs
I. Author (Arabic) II.Title III. Title (Arabic)
IV. (Series)

07 MAYIS 1995

5702 ADAMOVIC, M. Tonyuq und sein Umkreis.
Materialia Turcica, 14 (1988) pp.1-22 (Die
langwierigen Spannungen zwischen dem Osttürkischen
Reich und China.)

25072 AALTO, P. Zu den Pferdenamen
der Orchon-Inschriften. *Finnisch-
Ugrische Forschungen* 29 (1946), pp. 127-
133

Orhun Abideleri

02 SUBAT 1993

ZHEMUNSKY, V. M.

Orkhonskie nadpisi - stikhi ili proza?
(The Orkhon inscriptions - verse or
prose?)

NAA 1968 (2), pp. 74-82

05 TEMMUZ 1995

27 ARALIK 1993

Orhun Ab.

1106 ALYILMAZ, Cengiz. The Orkhon inscriptions. Tr. Akyıldız, İsmail. *The Turks. 1: Early ages.* (Editors: Hasan Celâl Güzel, C.Cem Oğuz, Osman Karatay.). Ankara: (Yeni Türkiye), 2002, pp.881-887.

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

AKLÎ DÜŞÜNCE VE FELSEFENİN DOĞU'DAN DOĞUŞU:
BABİL-KELDANÎ-ÇİN-HİNT-İRAN-İBRANÎ GELENEKLERİ

1. Cilt

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242380
Tas. No:	109 506.B

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

1. Cilt Editörü

Doç. Dr. Ali Osman KURT

insan

İstanbul 2015

(150045) ORHON YAZITLARINDA TÜRK DÜŞÜNCESİ

Ahmet Kamil Cihan*

Orhon Yazıtları, geçmişte birçok Türk boyunun ortaya çıkıp devletler kurduğu bugünkü Moğolistan Devleti sınırları içinde kalan topraklarda bulunmaktadır. Yazıtların bu adı almasının sebebi ise eski Orhon nehri yakınlarında bulunmalarından dolayıdır. Orhon Yazıtları, 720-735 tarihleri arasında Göktürk Devletinin ikinci döneminde gerçekleşen olayları devlet büyüklerinin ifadesiyle hikâye etmektedir. Bu yazıtların ilki 720-725 tarihlerinde II. Göktürk Devletin veziri olan Bilge Tonyukuk tarafından, diğerleri ise 732'de Bilge Kağan tarafından kardeşi Kül Tigin adına ve sonuncusu da 735'de Bilge Kağan adına oğlu İçen tarafından yazdırılmıştır.

Kendi diktiği yazıtında Tonyukuk vezirlik döneminden önceki ve sonraki hatıralarını, kendi başarılarını öne çıkartan bir üslupla anlatmıştır. Tonyukuk'a cevap mâhiyetinde önceden hazırlanmış olan Kül Tigin yazıtı ise, bir kurgan ya da anıt kabir içine diktirilmiş olup bir blok taş üzerine yazılmış, devlet başkanı Bilge Kağan tarafından babasının, amcalarının, kendisinin ve kardeşi Kül Tigin'in başarılarını hikâye etmiştir. Bilge Kagan'ın ölümünden sonra oğlu, büyük ölçüde öncekini tekrar eden bir yazıt yazdırmıştır ki, buna da Bilge Kağan Yazıtı denilmektedir. Son iki yazıtı taş kazıyan ise Bilge Kağan'ın yeğeni Yol-lug Tigin'dir. Yazıtlarda Çinli ustalar çalışmış ve yazıtların bir yüzeyindeki Çin-ce yazıları da onlar kazımışlardır.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. [akcihan@erciyes.edu.tr].

1163-1175

YAKIN

Orhun Kitabeleri
Fotokopi

MATUZ, J. Trois fragments inconnus de l'Orkhon. *Turica* 4(1972), pp. 15-24.

Üç bilinmeyen Orhon
parçaları.

Ergin, Muharrem : Orhun Abideleri. 1000 Temel Eser No: 32.
Istanbul 1970.

YAKIN

Orhun Kitabeleri
Fotokopi

HOVDHAUGEN, E. The relationship between
the two Orkhon inscriptions. *Acta Or.*
36(1974), pp. 55-82.

İki Orhon Kitabeleri
arasındaki münasebet

- Orhun Abideleri

25086 HAMID, Zübeir. Zur Erklärung
des Kül Tegin-Denkmal. *KCA* I (1921-
25), p. 324

Kültigin Orhun Abideleri,

139 ARALIK 1977

İÇİNDEKİLER

Doğan AKSAN	<i>Göktürk yazıtlarında söz sanatları- Güçlü anlatım yolları</i>	1-12
Soslanbek Y. BAYÇOROV	<i>Avrupa'nın Göktürk harfi eski anlamları</i>	13-16
Tuncer BAYKARA	<i>Göktürk yazıtlarının Türk iskân (yerleşme) tarihindeki yeri</i>	17-29
Ahmet Bican ERCİLASUN	<i>Köl Tigin yazıtı bir nutuk metni midir?</i>	31-39
Tuncer GÜLENSOY	<i>Göktürk anıtlarının altayistik açı- sından değerlendirilmesi</i>	41-53
Güler GÜLSEVİN	<i>Göktürk anıtları ile yaşayan üç lehçemizin (Halaç, Çuvaş, Saha/ Yakut) tarihi ilgi düzeni</i>	55-64
Necmettin HACİEMİNOĞLU	<i>Eski Türkçe'nin gramer yapısı ve örnek olarak fiilden isim yapan -l eki</i>	65-80
Erden Z. KACİBEKOV	<i>Dil sistemindeki Eski Türkçe uza- surlar: Rekonstrüksiyon prob- lemleri</i>	81-84
L. KIZLASOV - İ. KIZLASOV	<i>Sayan-Altay Türklerinin yeni runik yazıtı</i>	85-136
S.G. KLYAŞTORNIY	<i>Orhun yazıtlarında Türk kağan boylarının adı</i>	137-140
Zeynep KORKMAZ	<i>Göktürkçede isimden fiil türeten ekler ve köken yapıları üzerine</i> ..	141-149
Ebtülfez RECEBOV	<i>Orhon-Yenisey yazıtlarının dili- nin incelenmesinde bazı meseleler</i>	151-154

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI
YILLIĞI BELLETEN -1990.
Ankara-1994, °

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 815

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yavuz ARGIT Bölümü	
Dem.No.	121604
Tes.No.	T4211 THD.0

V. THOMSEN

ORHON YAZITLARI
ARAŞTIRMALARI

ORHON VE YENİSEY YAZITLARININ ÇÖZÜMÜ
İLK BİLDİRİ

V. THOMSEN TARAFINDAN
ÇÖZÜLMÜŞ ORHON YAZITLARI

YENİSEY YAZITLARINDAKİ İYİ DEĞERLENDİRİLMEMİŞ
BİR HARF

TURCICA

Çeviren ve Yayına Hazırlayan:
Vedat KÖKEN

Ankara, 2002

Türk
Destanları: 3

«...Türk
milletini bütün
milletlerden
üstün buldum!»

AR Petro'nun İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ı yendiği 8 temmuz 1709 Poltova savaşında, Johann von Strahlenberg (Yohan fon Şträlénberg) adında Alman asıllı bir İsveç subayı, Ruslar'a esir düştü. Sibiry'a sürüldü ve orada serbestçe dolaşmasına izin verildi. 13 yıl Sibiry'a'da gezen bu subay, 1722'de İsveç'e döndü. 1730'da gezilerini anlatan ünlü Almanca eserini yayınladı. Bu kitapta, şimdiki Moğolistan'da, Orhun ırmağı çevresinde bulunduğu birtakım meçhul işaretler kazılmış taşlardan bahsediyor, hattâ bu taşlardan kopya ettiği bazı işaretleri de yayınlıyordu. Kitap, XVIII. yüzyıl Avrupa'sında ilgiyle okundu. Fakat gezginin naklettiği işaretlere kimse bir mânâ veremedi. Aynı yüzyılın sonlarında Rus gezgini Pallas ve 1822'de Spassky de Orhun çevresini ziyaret edip bu taşları gördüler. Hattâ sonuncu bilgin, 22 adet yazılı taşın kopyasını yayınladı. 1825'te Fransız Doğu bilgini Abel Remusat, bu yazılı taşların bulunduğu çevrenin «Türkler'in eski ülkesi» olduğunu ileri sürdü ve kitabelerin Türkler'e ait olabileceğini söyledi. XIX. yüzyılın sonlarında Fin bilgini Heikel, bütün yazılı taşların kopyasını dikkatle aldı ve bütün Avrupa akademi ve üniversitelerine dağıttı. Birçok bilgin, bu meçhul işaretler üzerinde çalıştı. Fakat hiçbirisi bir sonuç alamadı.

Nihayet Danimarka Akademisi Başkanı Thomsen, 1893'te Orhun yazıtlarının kaleme alındığı alfabeyi çözdü. Önce «Türk, Tengri (yani Tanrı) ve Kül Tigin» kelimelerini okumaya muvaffak oldu. Diğer kelimeleri, bu kelimelerle mukayese ederek okudu. Çünkü andığımız üç kelime, kitabelerde pek çok defa geçiyordu. Kitabelerin Türkçe olduğu anlaşıldı. Türkçe metinler, Avrupa dillerine çevirileriyle birlikte yayınlandı ve o tarihten beri yüzlerce türkolog, bu abidelerin üzerinde çalıştı.

17 MAYIS 2001

ORHUN ÂBİDELERİ

Yılmaz Öztuna

İlim tarihinin harikulâde keşiflerinden birine konu olan kitabeler, Baykal Gölü'nün güneyinde, şimdiki Moğolistan topraklarında, Göktürklerin merkezi Ötüken yakınlarındaydı. «Göktürk Alfabeti» denen millî Türk alfabesiyle yazılmıştı. Bu alfabeyi yapanların, Türkçe'nin ses bilgisini çok iyi bilen insanlar oldukları anlaşılıyor. Çünkü Göktürk alfabesi, Türkçe'yi doğru olarak yazmak için, sonradan kullanılan Arap alfabesinden daha elverişlidir.

Bu Orhun abideleri'nden, XIII. yüzyıl başlarında Moğollar'ın tarihini yazan İranlı büyük tarihçi Cüveynî de bahsetmişti. Çünkü abideler, Cengiz'in başkenti Karakorum'a hayli yakındı. Orhun abideleri, 3 tanedir. 3 abidenin en temiz ve sağlam olanı Kül Tigin abidesi olup 3,75 metre yükseklikte, yani iki insan boyundan uzundur. Yukarıdan aşağıya doğru kalınlaşan bu abidenin tepede genişliği 1,22 metre, tabanda 1,32 metredir. Az ötesindeki Bilge Kağan abidesinin de ölçüleri aynıdır. Abidelerin yakınlarında birçok heykel, bilhassa Kül Tigin'in bir heykeli vardır. Türkler'in heykeltıraşlıkta çok ileri olduklarını gösteren bu eserlerin bir kısmı, son yıllarda Çek arkeologları tarafından bulunmuştur. Göktürkler çağından kalma 3 abideden başka daha yüzlerce kitabe elimizdedir. Ancak bunlardan hiçbirisi Orhun abideleri derecesinde önemli değildir.

Zaten Orhun veya Göktürk abideleri'nin önemi, Türk edebiyatında başka hiç bir eserle ölçülemeyecek derecede büyüktür. Bu hususiyet, abidenin yazarı Göktürk prenslerinden Yulug Tigin'i, Türk ediplerinin en büyüğü saymamıza kâfidir. Kitabelerde kullanılan dil, hayran olunmak bir yana, hayret edilecek derecede mükemmeldir. XX. yüzyılın büyük Türk yazarlarının kullandıkları